

SONATA O GOZDU

Andrej Hieng

Prihodnji raziskovalci bojo zlahka opazili, kako se je Lebanov slog obogatil v Sonati op. 121. Duša mu je zašla v goščavo in tega si je bil želel; po toliko letih reda mu je dobro delo na skrivnih potih. Nemudoma se je lotil dela. Vodilno misel je povedal oboistu, ki ga je tretji dan po koncertu obiskal. Ostal je v Zagrebu, vendar si ni razbijal glave, čemu; — ker je verjel v neposredni učinek doživetja na umetniško delo in ker je blodnjam srca pripisoval močne pobude, se mu je zdelo, da bi vsakršno zavlačevanje škodilo njegovim namenom. Stara gospa, ki mu je izza mladih let od časa do časa dajala stanovanje, je bila vesela, da je ostal; tipajoči poskusi na pianinu so ji netili kri, spominjala se je parka v Varaždinu in nekega plavolasca, ki ji je obljubljal uglasbiti Portugalkina pisma; pisem ni nikoli brala, toda vedela je, kakšni sladki vragi so oficirji s privihanimi brki. O tem nam ne kaže razpletati. Najavila je oboista in je tolikanj vzdigovala obrvi, da je bilo povsem očito, kako ji možak ni po volji. Omenila je umazani ovratnik in lase čez mero. Vendar ga je Leban sprejel, po vsej priliki zato, ker umetniški ustvarjalci često prav med delom čutijo potrebo, da v tuja ušesa polože brige in težave, s katerimi se ta hip trapijo. (Nič ne de, če je majhno upanje v pravičen odmev!) Tako se je stari oboist v zadregi preracal čez sobo in jel slaviti kar prvo podobo, ki jo je ugledal na zidu. Dejal je, da je človek pozimi vesel, če vidi pomlad in rožice, pa še če so tako večje naslikane, in on bi tole marjetko ob pastirčkovih nogah kar utrgal. Ker ga je Leban posadil v naslonjač blizu peči, se mu je v hipu orosilo čelo in mežikal je v rožnato zimsko luč pod okni z bridkostjo, a vendar tudi tako, kot bi mu Leban iz lastnega poklanjal to lepoto, ki je ne more več prav dojemati, a je vendarle dolžan zahvalo zanjo. Videl je odprti klavir in note; kimal je; Leban je razumel tiho hvalo in pohvalil se je tudi sam, rekoč, da je prvi stavek klavirske sonate domala končan. Duša se mu je, tako bi lahko opisal, spremenila v gozd, ki ne pozna reda in ne bo se opletal z novodobnim malikovalstvom skoraj stavbarskih oblik, pa bodi da mu

botruje ime Gesualda da Venose ali pa Jakoba Petelina, in trdno je odločen, prepustiti se veri v naravo, saj se nam narava, če jo prav pogledamo in ji prav prisluhnemo, ponuja kot pravcata prispodoba nas samih, bolj rečeno — presenečenj, iz katerih smo sestavljeni. Prese- nečenja na gozdni poti, kakor jih doživlja samotni človek; prijatelj z oboo je prav gotovo že kdaj skusil samoto in še celo samoto v hosti. Oboist je odgovoril z dolgim vzdihom. Leban je gosto sejal besede, opazoval je gosta in se vštrčno spominjal, kako mu je možak v Palacu proslavljal svoj inštrument, v želji, da mu iztisne obljubo napisati zanj skladbo, ki bi ga spet proslavila. Nasmehnil se je, pa je le še dodal nekaj podatkov o prvem stavku.

— Nenehna menjava tonaliteta povzroča slikovitost, ki se potlej, v trenutku, sprevrže v trden, dolg lamento.

— Lamento!... je vzkliknil stari in sklenil roke pred nosom. Gledal je v gostitelja, kakor bi prihajale od njega v dolgi vrsti same čeznaravne resnice. — Srečen sem, maestro, da mi govorite o sonati! Kaj je lamento pa vem! O, kako dobro! Nič se ne bojte, zdajle ga ne boste slišali... od mene ne...

— In zakaj ne?

Oboist je za hipec odnehal s spakovanjem; počasi je dejal:

— Dajte človeku priložnost!... Razlogov bi bilo dosti, če pre- mislimo. Ženske nas zaluščajo, otroci nam mrjo, nikomur nimaš slu- žiti... Nasmehnil ste se; vem, niste mislili na takšno tožbo in vas prosim oproščenja!

Leban ga je vprašal za starost.

— Šestdeset, maestro!

Sedel je na polovici sedala, s konci prstov se je dotikal kozarca; najbrže se je premagoval in je pil bolj počasi, kot je bil vajen. Obleka mu je bila čez mero in prav s tem ga je izdajala: okostje, nekaj mesa brez prožnosti. Nad ovčjim obrazom je stala s pegami pokrita pleša, na tilniku in na sencah pa so se mu bili lasje tolikanj obrasli, da se ni bilo čuditi nejevolji Lebanove gospodinje. Leban se mu je opravičil, češ da je govoril o svoji sonati in ga ni nič vprašal, kaj ga je pri- peljalo in s čim mu more ustreči. Možak je zakrtil.

— Nikar! Nikar, prosim! je vzkliknil. — Srečen sem zaradi za- upanja, ki ste mi ga izkazali. Spričo tega so moje želje povsem nevažne. Kar pomnim, sem se gibal v ozadju, kot pravimo, in nobenega razloga ni, da bi se naenkrat štulil v prvo vrsto. Saj me razumete? Dovoljujem si le eno vprašanje: ali ste se čisto zaprisegli klavirju, ta čas?

— Ta čas?...

— Ja. Vprašam, ker meni čas hitro odteka.

Zadnji stavek je izgovoril potihoma. V zvezi s tem, kar mu je bil pred tremi dnevi rekel v Palacu, si je Leban splel svojo misel in skušal ga je s šalo, ko je vprašal, kakšno posebno ceno naj bi imel glas oboe. Gost je odgovoril:

— Ceno? ... Žalost ima, zrelost.

Leban je nadalje vprašal, ali je kakšna posebna naloga, ki naj bi jo opravil on, Leban, in slavljeni inštrument? Stari je odmaknil prste od kozarca in zdelo se je, da se je ves zgostil v odgovor; rekel je:

— Od srca sem si želel, da bi napisali žalno glasbo.

— Žalno glasbo nasploh ali v kakšen poseben pomen in namen ...?

— Žalno glasbo za pokojne godbenike.

Snežena luč se je zajedla v gube na možakovih licih, poniknila je tudi v vodene, z rdečimi vekami obrobljene oči, čeprav so se je z mežikanjem branile. Gube na obrazu so bile spletene v mrežo in na tej mreži kakor bi visela lupina življenja, ki ga je Leban poznal, ker je bilo eno od mnogih, s katerimi se je bil dotlej srečal. Kjer je greh, so svetniki. Poznal je godbenike; celo med njimi — zvečine jim pri-sojajo zgolj pogoltnost na denar — so nekateri spočetka verjeli, da jim bo šla usoda samo proti vrhu in da bojo opravili imenitna dela. Žvrgoleli so na vsake vrste inštrumentih, trmoglavili so zoper smrt, pa so se ji nazadnje vdali iz upanja, da jim prinese poveličanje, ki ga po ravni poti petih črt niso dosegli. Ljubezen ti poredkoma vrnejo. Leban je gledal v starca: lahko bi napisal knjigo o njem; po mili volji bi mogel spreminjati imena ljudi in inštrumentov, med njimi bi jih bilo precej resnično nadarjenih. Natočil je in trčil z gostom. Spominjal se je mladih ljudi: zardelih lic nad violinami, ustnic na ustnikih pihal, drhtečih rok pred tastaturami; še zdaj, ko je na imenih že ležal prah, so bila ta lica in te ustnice in te roke spominu nenavadno žive, najbrž zaradi upanja, ki je gorelo na njih v nekem trenutku. Upanja ne pokončaš na mah, z leti pa; večkrat z izmikajočim se pogledom kakor z besedo. Vrsta takšnih pogledov sezida stopnice navzdol: — mrzle kuhinje, neplačane pogrebe, postajanja ob točilni mizi. Življenje se ravna po stari modrosti o poklicanih in izvoljenih. Izvoljenci so nestrpni, če se morajo ubadati s tujimi nevšečami. Tudi Lebanu se ni dalo na spodnjo stopnico. Sočutje je kratke sape in razumevanje te ne vzpodbode zmerom v ravnanje. Napravil se je prijaznega, zdelo se mu je, da s tem izkazuje dovolj pozornosti neuresničenim mojstrom glasbe in tudi temu, ki je sedel pred njim, oblit z belo svetlobo, raven, ponižen, pa tudi precej neprijeten.

— Za smrt ste se odločili? Oprostite, ta hip se ne morem spomniti vašega imena ...?

— Prohaska! Prohaska, maestro!... In, če dovolite, mi vaše vprašanje ni jasno...

— Smrt je zadnja stvar, mi pa še nismo na koncu! Boste še kar precej piskali, prijatelj Prohaska, preden se boste izpiskali, in vmes bo tudi dosti veselih viž!

Oboist se je bridko nasmehnil, povedil je glavo in tiho rekel:

— Čakajo me...

— Kdo?

— Ata, mama, otroci, pokojni oboisti, pa tudi violinisti, trobentači, timpanisti in prepisovalci not. Nocoj se mi je sanjalo o Štefu. Morda se ga spominjate, maestro...? Vem, da vam je prepisal kantato.

— Mrtvaki imajo čas čakati, Prohaska!

Prohaska se je čudil. Širom je gledal v gostitelja, ki se mu je posvetilo, da njegove besede niso pravšnji odgovor. Leban je potlej razpredal modrovanje o sedmih veselih duhovih muzike, spričo katerih so ostali štirje komaj miklavževi parklji; hvalil je vedrino glasbe v Prohaskovi domovini in naenkrat je slišal svoj glas, ki se je odbijal od sten in bi mu niti sam ne mogel verjeti. Na koncu se je zbral in rekel:

— Dejali ste »žalna glasba za pokojne godbenike...« Ne tajim: misel je lepa, toda sprašujem se, ali je to posel zame. Ne glede na sonato, ki jo imam v delu, se mi naloga zdi tuja mojemu splošnemu umevanju glasbe. Kaj pravite?...

Dolgo ni dobil odgovora. Tramvaj je mehko prihajal po sosednji ulici. Luč pod okni je pojemala. Slike na steni so nabrekli, ko so se branile mraka. Prohaska je sedel že čisto na robu stola, vendar se je bil zgrbil, zdaj je gledal v tla in roke so mu visele ob nogah. Tudi ko je spregovoril, se ni vzravnal.

— Veste, je pričel in je bil mnogo manj spakljiv kakor prej, — že precej časa se ukvarjam s tem. Uporabili ste besedo lamento. Lamento je pravšnji izraz in prav lamento sem imel v mislih! Poeti bi dejali: tožba in prošnja za spomin... Najbrže ne govorim dovolj jasno... Težko je... Računal sem, da bi utegnil vzpodbuditi mojstra; vse, kar sem tuhtal, se je dotikalo vašega dela, ki ga že tako dolgo cenim. Pa boste vprašali: Kje se ti je vzela takšna želja, Prohaska...?

— A naj vprašam?

— Saj čutite...

— Kaj?

Oboist se je vzravnal in ga pogledal; ker je bila luč ta čas uplahnila, ni več pomežikoval.

— Veliko ljudi mi je umrlo...

Leban je čutil, kako se budi v njem odpor. Sovražil je vznesene besede o poslednjih stvareh. Zoprno mu je bilo, če so mu ljudje ponujali svoje težave, ker se je celo lastnim zvečine ognil. Niti za sočutje se ni več zbral. Zelo hladno je rekel:

— Napačen naslov!

Starec ni zganil pogleda.

— Seveda... je počasi dejal. — Seveda... Oprostili mi boste! Saj sem kar tako mislil... Želim vam veliko sreče pri drugem stavku! Rondo bo posebno težak. Dolgo sem vas zadržal. Klepetam, če se mi ponudi prilika.

— V bodoče pa brez mrličev!

Prohaska je vstal.

— Ne zamerite: meni se zdi važno...

Gostitelj je poslednjič zajel iz priučenih resnic; smejal se je, rekoč, kako veruje v staro modrost, da je človeku lastne smrti dovolj in mu zavoljo tuhtanja o tujih njegova ni nič lažja. Spremil je oboista v predsobo in mu pomogel v plašč. Potlej se je nečesa domislil. Prostor zadnjih treh dni, zapolnjen s sonato, je bil Anin prostor, saj mu je bila ona pričarala gozd. Moral je govoriti o njej. Ker je bil vaje ovinkanja in nadarjen za igralstvo, si ni mogel kaj, da bi tega tujega človeka ne povlekel v območje svojih čustev, s pretvezo in spakljivo. Pridržal ga je. Pobaral ga je, kako tečejo vaje; vprašal je, kaj počne ta in oni iz orkestra, nazadnje je obstal pri mladem flavtistu. Prohasku, ki je bil še zmerom nebogljen, se je vendarle vzbudilo zanimanje, zakrtilil je z rokami in se grenko posmejal. Nato je kakor vedeževalec dejal, da se je zgodilo, kar se je imelo zgoditi. Leban je vzdignil obrvi.

— Na dan z besedo!

— Utonil bo v žganju in jaz sem mu prerokoval!

— Kaj poveste!?

Najbrž je Prohaska spregledal hinavščino; spremenil se je: v očeh mu je frcnila iskra.

— V a m ne bom prerokoval, maestro, je rekel skoraj posmehljivo, — in nič se ne bojte, da bi pozabil na dolžno spoštovanje. Resnica se sama izkaže in vrhu tega je znano, da močnim ljudem sploh ne škoduje. Spričo vaše sile si ne kaže beliti glave. Coprniki poznajo svoje občinstvo.

Potlej je položil roko na kljuko. Leban ga je pridržal za reverje na suknji; rekel je, da bi ga veselilo, če bi mu orakelj razložil. Oni je odsunil vrata. Stal je na pragu, a se je ozrl. Kar je privrelo iz njega, se je zdelo od včeraj. Izenada ni mogel več leporečiti: prave besede so mu udarile čez ustnice.

— Kdor babi med noge pade, v jami konča!...

Lebanu se je zdelo nazorno, toda zveze ni našel in ga je še kar vprašujoče gledal. Prohaska je strmel mimo njega. Na licih so se mu napravile lise. Stiskal je roke pri prsih in iz ponižnega spakljivca se je levil v človeka, ki mu je sovraštvo le tenko prekrito z manirami. Govoril je tiho in je vendar na vsaki dve besedi vsrknil sapo: žila na vratu je kazala, kako mu utriplje srce.

— Ženska dela svinje iz nas, ker je sama svinja in si želi družčine. Coprniška svinja je posebno imenitna svinja! Zapomnite si, maestro! Jaz sem si moral marsikaj zapomniti... Po parku se sprehaja pri-frknjen nos, pomlad ovohava, zadaj se pelje zadnjica, pod brado seski. O, kakšna krasota! Greš za njo. Zlate ribice gledata. Rožice trgata. Po nebu letijo oblaki, vidva pa z gredice na gredico. Trebuh je lepo zalit. Stegna se drgnejo. Tu se zmerom začne. Potka pelje čez eno ali dve postelji in se konča v močvirju, ki diši po žganjici. Tiste čase sem imel še veliko mesa na sebi. Kakšne vlažne oči je imela! Za pasom je nosila šmarnice... Kako je bila postavna! Kako je vzdihovala! Na koncu zmerom vzdihuje nekdo drug... Nad tem bi se morali zamisliti!

— O kom govorite, Prohaska?

Prohaska se je odtrgal, smuknil je do stopnic in se tam še enkrat ustavil. Iz mraka se je svetila lisa njegovega obraza. Šepnil je:

— Oprostite mi, maestro!

— Vprašal sem vas, o kom govorite!

— O njeni materi.

Preden se je Leban ovedel, so oboistovi koraki že drsali po veži. Večer se je razpredel po stopnišču. S ceste so se oglašali otroci in avtomobili. Tako torej... si je rekel. V neumnosti se zapletam; če je to znamenje starosti, bo še hudo... Zaprl je vrata in se vrnil v sobo. Zbranosti, kakršne je bil prejšnji dan deležen, ni dosegel. Razgrebel je svoja čustva: opazil je, da ga, močnejše od čenč okoli Ane, tišči beseda o smrti. Vsilila se mu je, ni se je mogel znebiti, če se ji je skušal umakniti v glasbo, mu je sledila v ritmu, ki je bil tačas na vrsti. Imel je polna ušesa v stoletjih preizkušenega h-mola, čeravno je želel s srebrnim durom naslikati razpoloženje sprehajalca, ki ima na vseh straneh neba enako mero gozda in prostranstva. Sprehajalec je središče, ki ga nobeno gibanje ne spodmakne... Zaman. Ostal je h-mol!... Kaj pomaga človeku slika nedelje, kaj glasovi zvonov ali dekljisko popevanje (kajti izbral si je bil gozd v dosegu naselij) — kaj pomagajo oči v lubju, narejene po podobi ljubljjenih oči, kaj steze v mahu, avion med vejami, črta reke pod pobočjem in radovedna smrdokavra, kaj pomeni vse to, če se smrt zdajle noče odstraniti in se je celo prilepila

v kot zrcala (ker so bleščeče reči njeno znamenje) — prav kakor se obrazi nekaterih pokojnikov zajedo v steno, pred katero smo jih bili zadnjikrat videli. To pot je zrcalo, včasih je bilo kaj drugega. Ko so mu sporočili, da male Eveline ni več, je bil na Bledu in se je s starim psom pogovarjal o zajcih, košček jezera je imel pred sabo, za hrbtom pa se mu je veselo spreletavala bela teniška žoga.

Prižgal je luč. Zaigral si je dve Mozartovi sonati. Okoli Mozartovih sonat je zmerom dosti prostora. Prišla je gospa, gospodinja; vprašala ga je, če kaj potrebuje. Zahvalil se je in ji povedal:

— Možakar mi je zastrupil večer. Pravi, da umiramo in da se nas ne bo nihče spominjal.

Gospa mu je odvrnila, da bi se moral praviloma ogibati ljudi, ki imajo umazan ovratnik in lase čez ušesa.

— Obrekoval je tudi mamu neke prijazne mladenke.

— Kdor se med otrobe pomeša... saj veste...

Ko je ostal sam, brez moči za pisanje glasbe, se je spomnil svoje nekdanje navade začrtati z besedami tok prikazni, iz katerih se mu je oblikovala skladba. Te navade se je sramoval in jo skrival pred znanci. Vendar je zdaj sedel in pričel pisati. Uporabljal je pesniške besede, saj si je včasih celo domišljjal, da bi utegnilo biti pesništvo njegovo drugo izrazilo. Ta čas se je znočilo. Soba se je zdela podobna školjki. Zvoki, ki so prihajali do njega, so bili drugačni od zvokov na Golovcu, navzlic temu ga niso motili. Spregledal je, da se mu je že koj na začetku vrinila smrt pod pero.

»Mrtvi ptiček je obležal pod drevesom, a v dolini še zmerom pojo. Stopam med petjem in mrtvo živaljo. Zavoljo gozda se mi prikažejo spomini. Razvrstim jih po jasad; sonce jih nenadoma razsvetli; ker se pot zasučje, jih zapustim, še preden se prikaže oblak.«

(Nekateri ljudje si, kakor v gledališču, iz preteklosti nasnujejo prizore. Najbrž pa je tako, da so spomini nekaj vredni le takrat, če jih lahko povežemo v večje enote in nam morejo služiti kot vzpodbuda in nauk. Zlodjevi nauki so boljši ko nobeni, toda, kako naj veže človek, ki se mu je življenje zlahka vezalo kar samo...?)

»Nedeljsko popoldne ima za vsakim drevesom posebno barvo. — Zvoniki se sučejo na obzorju, kakor gre pač steza, ki ni le steza, marveč del ožilja v podolgastem telesu griča, položenega med dve ravnini in dve reki: zeleno in sinjo.«

(Zaradi kompozicije se je treba vrniti na začetek.)

»Preden si stopil v breg, si po obrežnih vaseh poslušal harmoniko in mirno sopenje govedi v hlevih. Otroci so na papirnatih avioni letali čez trate. — Zdaj si v gozdu. Hodiš med bukovjem, med navpič-

nicami iz rožnate in sinje barve. Obnavljaš misel o letih, ki so bila brez teže in brez trdote. Potem se prikaže obel griček. Vrhu vzpetine sta se dve drevesi povezali v eno. Celo oblak ju posnema, rine pod obok neba. Čemu bi se bali starih in preprostih prisposodob?! Brž ko sem se napotil s pogledom ob deblih in ju našel lepo objeti, polni nevarnosti zavoljo vetrov in polni zavetja za ptiče, se mi je utrgala tožba. Tožim, ker nisem našel družice na griču.«

Dolžina tega lamenta je problematična, si je rekel Leban. Vstal je in se napotil k oknu. Cesta je bila očiščena, ampak še zmerom je ostalo ob pločniku in na strehah dovolj snega za prijetno svetlobo. Poslušal je glasove, ki so se mešali nad mestom. Bal se je, da bi zgubil navdih, kajti nekaj mu je prišepetavalo: — Saj to ni gošča, sploh ni gozd, park je; resnično življenje se ne izpričuje v prisposodbi o dveh povezanih drevesih.

— Ker me je držal za roko, sem brez skrbi zijala kvišku; samo včasih sem se spotaknila ob korenino. Najbrž vsi otroci poznajo te igre. Gledaš v vrhove smrek in posveti se ti, da je nad tabo še vsega zelo veliko in da se tudi zgoraj godijo imenitne stvari. Veje se sučejo, vrtoglav postaneš; morda se je steza obrnila in naenkrat je bilo v zelenju večje okno: nebo ni več ponvi podobno, podobno je reki, ki jo tako dobro poznaš, pa nikoli natanko ne veš, koliko meri v globino; od smrečja je tudi meglica v nebesni strugi zelena; spomniš se zelene vile iz knjige s podobami. (Vila je umrla, ker je princ ni maral, z ljubeznijo je dobila srce.) Naenkrat sem vprašala, če gre človek, ki umre, tja gor. Spominjam se, da mi precej časa ni odgovoril, nisem ga priganjala; nato se je zasmel, rekel je: »Ali dol, ljubček, ali dol!...« Ravno ko je to rekel, sem zagledala na nebu dve tesno sprijeti smreki. Gospodarji ju niso pravi čas rešili: ker sta bili preveč skupaj, sta hirali. Bridkost me je napadla! Srce mi je udarilo, ko sem pretehtala, da greš ob smrti navzgor ali pa navzdol! Pijanci, ki padejo v vodo, ne ločijo dna od gladine, otroke pa obide svečanost in kar prestrašeni so, ko ugotovijo, da nismo kajsega trdni na tleh ter se nebo, ko ga takole zijaš s privzdignjenim nosom, kaže kot voda, v katero bi bilo mogoče skočiti. Nič novega vam ne pripovedujem, skusili ste to vrtoglavico. Zdaj se lahko nasmihava, takrat ni šlo. S čim sta mi zavdali tisti sprijeti, posušeni smreki, bi še zdaj ne vedela reči. Nebo je teklo nad mano, strah me je držal za vrat, čutila sem, da je okoli nas ogromno prostora, toliko prostora, da z veseljem in brez sleherne težave sprejema mrtve stvari, ki na ta način, tako se mi je zdelo, zgubijo vsakršen

pomen. Imela sem nekaj več ko dvanajst let. Najbrž mi je roka zatrepetala: ustavil se je in se sklonil. Ni me vprašal, kaj mi je. Gledal me je v oči. Potem se je spremenil. Pravila sem vam, kakšen velik, črnuhast obraz je imel, pravila sem vam tudi, da mi je bilo na njegovem obrazu varno, zelo varno, najbolj varno na svetu, da je bil njegov smeh ko kakšna široka dlan, na kateri je mogoče počivati. To pot pa se ni smejal, marveč le nasmihal. Med potezami sem prebrala razumevanje, toda tudi nekakšno bridko in nemočno zadrego, in prav zavoljo te zadrege je čez nekaj hipov odmaknil pogled, kot bi hotel povedati, da se njemu podobno godi, da mi ne ve pomagati. Bilo je precej pred večerom s kartami. Prvič sem ga videla zgubljenega, prvič sem čutila, kako ne kaže zaupati ljudem, ki so nam podobni... Bržkone se sprašujete, čemu vam to pripovedujem...? Mogoče bi vam rada pokazala očeta s človeške plati, kot temu pravimo, saj menda (uporabila bom obrabljeno pesnikunsko podobo) ni ničesar bolj človeškega od strahu pred velikimi prostori, po katerih v copatah podrsava naš konec. Ali bi morala reči smrt?... Mogoče si želim najti razlago za našo pot dve leti kasneje. Morda mi je prišel spomin kar tako in ker ste mi pač za spovednika, ne morem molčati. Bodite dobri, poslušajte!

— Povedala sem vam že, da me je poredkoma jemal seboj in da sva bila komaj kdaj sama. Tistikrat je šel k drvarjem, ki so se pritoževali zaradi zaostalih mezd. Kaj več o tem ne vem, celo čudim se, kaj ga je pripravilo k temu. Gozd je bil skoraj dve uri daleč, nenavadno lepa hosta, mislim, da bi je noben gospodaren človek brez hude sile ne sekal. Ne bom vam pravila o gozdu. Ko je doživetje pojenjalo, saj veste: vrtoglavica, misel o mrtvi ptici, ki pada v nebo — (nekje na pol pota), sem nehala zijati kvišku. Do drvarjev sva prišla ob treh popoldne. Baraka je stala tik delovišča, na trikotni poseki. Videla sva, da stoje delavci okrog mize pred vrati. Dan se je bil skisal, oblaki so se razvezali v sivo mreno. Če bi oče tistikrat na široko zakoračil, zamahnil z rokami in pričel s svojim debelim glasom že oddaleč klicati pozdrave in pa psovke, bi se mi zdelo, da je spet vse prav. Toda, ne! Čisto počasi je bredel travo. Ko sem ga od strani pogledala, sem videla, da ima nad gornjo ustno vrsto kapelj, sploh je zaudarjal po znoju; tega nisem bila vajena. Nekakšen prisiljen nasmeh ga je spremljal. Delavci naju do zadnjega niso opazili, stali so okoli človeka, ki jim je govoril urno in z visokim, pogrkvajočim glasom. Ko sva pozdravila, so se razmaknili. Dva ali trije so sneli kape. Vsega je bilo nemara dvajset mož. Potem sva zagledala človeka, ki jih je dotlej zabaval. Možic je bil celo nekaj manjši od mene, tičal je v črnem suknjiču in modnih hlačah, na glavi je imel povsem novo športno kapo, tako z

gumbom na temenu. Na mizi pred njim je ležal kovček iz kartona. Kaj je bilo vse v tistem kovčku, moj bog! Kar slepilo me je, pa vendar sem odtrgala pogled in se srečala z njegovimi očmi. Nosil je neznansko debela očala. Izza teh očal se je pogled mukoma prebijal, pa je bil prav zaradi tega uročljiv, zadel je v človeka in pričel vrtati vanj, šiljast, uročljiv, zadel je ob človeka in pričel vrtati vanj, nalašč vam ponavljam, da boste čutili; bil je vseveden in posmehljiv v isti mah. Dedec je ob najinem prihodu otrpnil, nepremično je strmел v očeta, s prsti je brodil po svoji šari; molčal je tudi še takrat, ko je oče pripomnil nekaj o cirkusu in sejmu in sleparjih. Sovraštvo se je rodilo v trenutku. Najbrž je zmerom tako. Dan je prispeval svoje, s sivo mrežo nad drevesi. Oče se je nato obrnil k delavcem. Prehiteval se je v besedah, bil je bolj rezek, kot so ga bili vajeni, čeprav ni zinil žal besede. Gledal je v vrhove smrek, to pot... Vprašal je, ali jim je sploh še do dela. Kakor danes vidim rdečelasega dolgina, ki se je naslanjal na vrata; revsnil je, rekel je, naj nikar ne brije norcev iz njih. Vsega ne vem več, vseh besed; pomnim, da so šteli dneve, ki so minili od zadnjega izplačila. Stala sem ob strani in sem stiskala pesti. Videla sem, da mali možic še vedno predira očeta s svojim kratkovidnim pogledom. Kakor globinska riba. Bala sem se, ne vem, zakaj. Nazadnje je oče rekel: »Jutri pride Sošič z denarjem!« (Sošič je bil njegov blagajnik.) Komaj je to izrekel, se je kramar popel na prste in vzkliknil: »Kaj bo pa za podobice ostalo?!... In za pevke?!... In za pevce?!...« Oče je obrnil glavo. Na čelu se mu je napela žila. Možic je razkrilil roke in zapel: »Che gelida manina!... Na tej ročici so se cekini posušili! Teklo je in je odteklo... Roka roko umiva, ampak ne zmerom!... Z bobni pokopujejo velike junake! Junake bojnega polja in junake neba in junake arene in junake znanosti! Junake karte...? A te tudi?... Saj nisem rekel, da bo šel kdo na boben, prijatelji!...« Nikoli poprej še nisem videla takšnega človeka! Vnema, gibčnost, poskočnost, smeh, sonce, tema, plavajoča kretnja in krč, vse to je bilo naenkrat na njem, razlito čez celo nekazno osebito, in če bi iskala oznako zanj, bi rekla: vrag na vrvici. Še zdaj ga vidim, pred barako, pod motnim nebom, zašiljeni pogled prihaja skoz debele leče do mene in še zdaj sem kakor uročena. Drvarji ga niso razumeli. Nekateri med njimi so se umaknili za korak ali dva. Tedaj je oče napravil nekaj povsem nesmiselnega, nekaj, kar počno ljudje le v skrajni stiski. Izza stisnjenih zob je vprašal moža, ali ima dovoljenje za krošnjarsko obrt; zadelo me je; vedela sem, da bi ga ob vsaki drugi priložnosti zavrnil z grobo, dobrodušno psovko. Oni je zvil ustnice, oči za očali so mu zasrepele. Spet je kakor igralci razpel roke in se pozibal na prstih. »Kdor z orožjem okrog hodi,« je

kriknil, »bo z orožjem pokopan ali pokončan! Kdor se z žandarji družī, je blizu aresta! Papirje bi radi videli? Imam tisti papir, gospod! Imam! Imam pa še tudi druge papirje! Izvolite! Papir zoper glistavost: položi na trebuh! Papir zoper kravjo jalovost! Papir zoper sušo: prižgi na šopu slame iz najstarejše strehe v vasi! Papirji! Recepti! Nasveti! Čarovnije! Za vsakega imam nekaj! Špansko muho! Rožne vence! Ženske modrčke! Britve! Po želji. Ali imam tudi za vas kaj, gospod?« Ko je odjenjal, se je napravila tišina. Nihče se ni smejal. Spominjam se, da je v vrhu nekega drevesa jokala postovka. Oče je bil na videz miren, ko je vprašal možica po imenu; čutila sem le, da diha globlje kot običajno. »Kako se pišem?« je vprašal oni. »Moj bog, moj bog, kdo ne pozna Humberta Harangoza, trgovskega zastopnika, astrologa, mojstra zdravilstva in porodničarstva?! Vi bi me morali poznati!« Tedaj se je očetu posvetilo. »Ah, ja,« je vzkliknil, »vi ste tisti... Vi ste v Karlovcu trkali na našo sobo, ko smo igrali karte!« »Spoznali ste me, gospod,« je dejal oni posmehljivo, krivil je usta. »Mogoče še veste, da ste mi ukradli noč in mogoče še veste, kaj sem vam takrat rekel...? Ne? Nič ne de! Prerokoval sem. Ne bom še enkrat! Boste kar doživeli! Tista ukradena noč, seveda, ni razlog, da bi vam česa ne kupil. Temle možem sem prodajal, vam bom kupil. Iz svojega čarovnega kovčka. Ampak, kaj?... Kaj?...« Z neznansko naglico je pričel šariti po kovčku. Britve, zralca, nožiči, rute, naramnice so kar vrele pod njegovimi prsti! Oči ni odmaknil od očeta. Mrmral je: »Redka priložnost! Kako bi mogel do vas, ko se zvečine potikam med temi siromaki... Tole?... Ne! Tole? Ne! Tole? Ne!« Potlej se je vse zgodilo kakor pri kakšnem gledališkem nastopu. Mali možic je izvlekel iz zakladnice navoj rdeče svilene vrvice, jo sunkoma odmotal, pograbil škarje in je odrezal za tri kopolce. Preizkusil je trdnost. Zadovoljno se je zarezal. Delavci niso ničesar razumeli. »Humbert Harangozo slabo vidi, včasih pa vendarle daleč! Dovolj je trdna in vas bo držala!...« Vrgel je vrvico pred očeta. »Za lepo slovo!« je še pristavil. Najbrž sem pričakovala, da ga bo oče pobil. Nič takega se ni zgodilo. Sklonil se je, pobral vrvico, jo položil na mizo, potem me je prijel za roko in sva se napotila čez travnik. »Saj ni nič. Ana!« je večkrat zapored ponovil.

Leban se je čudil in je vprašal, čemu tako sovrašтво, kaj je bilo možu —?

— Vam bom povedala... To ni bilo naše poslednje srečanje.

— Da ne...?

— Kje neki! So stvari in so ljudje, ki nas zmeraj spremljajo. Prepričana sem: če bi se zdajle pojavil tamle pri vhodu, bi ga celo vi ne zgrešili, in jaz se ne bi čudila, ko bi svoj papirnati kovček privlekel k

mizi. Napak sem rekla »privlekel«! Takšen živ človek!... Takšna vrtavka!... Takšen zlodej!... Oče mi je šele tik pred domom dejal, da moramo biti potrpežljivi z ljudmi, ki slabo vidijo, slepota je božja šiba; govoril pa je zamišljeno; tudi veste, kakšni so debeli glasovi, če zahripajo. Ne vem, ali je lagal sebi ali pa je lagal zame. Ubogi mami ni nihče nič povedal.

— Dva čudna stara moža v dveh dneh!... Eden je bil pri meni, o enem ste mi zdajle pripovedovali...

Leban je zagledal svoj obraz v pokrovčku Anine pudrnice; domislil se je, da mu ne kaže razmetavati z besedami o starcih; slika ni laskala, omela je zarasla hrast, o katerem je bil s posmehom govoril piskajoči mladenič onidan; če jih imaš več ko petdeset, ne oblači tenorskega trikoja. Ana je popudrala solzo, nič večjo od biserčka v uhanu punčke, morda je bila grenka, toda Lebanu ni bilo do tega, da bi jo okušal. Povedal ji je, da se je nespametno spakoval z besedami o sivolascih, ko nemara tisti njen parkelj ni bil prida starejši od njega. Ana se je zamislila:

— Ne! Ni bil starejši... Najbrž ne... Nekaterim ljudem težko določiš starost... Ali ste videli, da sem potočila solzo? Ja? Morda se sprašujete, za kom sem jo potočila...?

Odgovoril ji je, da se ni spraševal.

— Za ubogo mamo, ki je stala na pragu, naivna, polna slutenj, z roko pri srcu.

Na to je Leban, ki se je bal ganljivk, ta hip bolj ko kdaj, odvrnil, da se je tudi njemu napravila solza, a jo je potočil na noter, po srcu. Morda se bo Ana vprašala, za kom ali za koga jo je potočil —?

— Ne bom se vprašala...

— Pa vam bom vendarle povedal! Za ubogim Lebanom sem jo potočil in za nafrkano lasuljo, ki jo je imel priraščeno na glavo, ko mu je bilo trideset let.

— Ubogi prijatelj! se je smejala.

— Uboga prijateljica!

Sklonil se je nad njeno roko, večkrat zapored ji je poljubil prste, in ko je zaslišal nad sabo grgrajoči smeh, se je z vsem bitjem predal vihravi veselosti, ki mu je bila sedla na dušo že zjutraj: gospodinja je prinesla pismo, napisano na kvadratast papir in zalepljeno v modro pisarniško kuverto, položila ga je na vrsto zvonkih arpeggiev iz prvega stavka sonate o gozdu, stavki so razsvetlili jutro, njeni stavki, čeprav so bili oblečeni v zoprno obleko iz karirastega papirja in službene ovojnice in čeprav ni spregledal, da je malce smešno, kako mu godi

šopek besed, kakršnega bi zaslužil dvajsetleten pesnik, a nikar on, ki se je bil že zamlada ograbil pred vsakršnim potrepetavanjem ustnic.

— Čudovito si mi pisala!...

Morda zjutraj vendarle ni bil čisto takšnih misli: — pozneje ga je zmoglo. Ta hip celo ni čutil jeze na grdoto kolodvorske restavracije, kamor ga je bila povabila in kjer sta sedela med šumotom mnogih neznanih, vsak čas novih glasov, v odmevih s perona, pod neonsko lučjo, ki je ukinjala resnično uro, da je človek pozabil, kako od Dubrave leze senca večera in korakoma prekriva mesto. Nikoli se ni ponašal z dobrim spominom; preveč je bil vase zagledan, ni mu bilo do tujega življenja: — Anino pismo je znal na pamet. Ko je pritiskal ustnice na pregibajoče se prste njene roke in se kopal v slasti, spričo katere se mu je vsiljevala smešna podoba, da je podoben kosu v češnji, vendarle ni spregledal, kako je tudi to pismo spričevalo o njeni prečudni spremenljivosti. Mar bi mogel deti v isti koš pripovedi iz otroštva in besedice, ki mu jih je zjutraj poslala? Pripovedi so bile trdne, trde in temne, pismo je frfotalo, razodevalo je misel in jezik brez brzde. Tega ni razumel. Pisala je: »Čakala te bom v kolodvorski restavraciji. Tam bova sama, kakor le moreta biti dva človeka sama med mnogimi neznanci. Potrebujem te, da me boš poslušal. Včeraj so me pridno obiskovali strahovi. Čeprav se poznamo že precej let, si imamo še zmeraj kaj povedati. Oblečena sem bila v prozorno domačo haljo, ki jih ni ganila. Tebe bi! Opazila sem, da si me do zdaj trikrat slekel z očmi. Lahko me boš zares, dragi. Nikar ne oklevaj! Ko smo že pri slačenju: sanjala sem! Moram ti povedati! Bila sem s teboj v neki hišici na robu smrekovega in macesnovega gozda. Hišica ni imela nič prednjih zidov, kakor na odru, saj veš. Nebo je bilo rdeče. Skupaj še nisva videla takšnega neba, jaz sem ga že. Ležala sva v postelji. Bil si dober z mano in tudi jaz sem se potrudila. Naenkrat je začelo snežiti. Velike snežinke so padale skoz rožnato nebo. Ne moreš si misliti, kako zelo zelo lepo je bilo... Pa si rekel: Čas bo, da greš! Tvojih kapric imam čez glavo! Čemu zmeraj o smrti?... Tega bi ti v resnici ne rekel. Zato pridi, dragi! Škoda, da ni pomlad ali poletje. Imam obleko iz šantunga, breskove barve. Pridi!«

— Vse popoldne me že vikaš. V pismu si me tikala. To je nespametno. Na papirju eno, za mizo drugo...

Gledala ga je. Vprašala ga je, ali se mu zdi, da jo kaj pozna. Odvrnil je, da najbrž ne.

— Ker me ne poznaš, je potlej dejala, — se lahko oprem nate. Ko se ti odkrivam, se odkrivam tudi sama sebi, a po pravici povedano:

ti zgubljaš. Če si še tako lahak, z mojo težo na ramenih ne boš poskočen... Težka namreč sem...

S prvim »ti« se mu je ponudila prav telesno, napel je nozdrvi in vlovil zagatni vonj rumene kože, ki ga je poznal in ga je vznemirjal, kakor nas pač, na neki točki počasnega propadanja, prično vznemirjati in privlačevati umazane stvari. »Umazano« je huda beseda... si je rekel, nato jo je vprašal, kaj naj počne z njenimi besedami o teži. Kdo ji je obesil takšne čenče? Fantič s flavto?... (»Fantič« je rekel in se je čutil mladega; samo mladost tako sprašuje.)

— Pusti ga, za božjo voljo!... Pusti Milana, in pusti vajeti meni! Fant je izbral! Kremžiš se, očitaš mi, ker ne veš, kako si ljudje zvečine sami podžagajo brv do drugega človeka... Tudi ko bi ne bilo tebe, bi mu morala reči adijo. Sama zmeda ga je; neznansko megle je napredel okoli mene. Na koncertu si se čudil, da tako jasno frazira. Srebrna in biserna flavta!... Če bi boljše poznal ljudi, bi vedel: vitez! Njegovo piskanje je glas sirene z ladje, ki se je zgubila v megli. A sem dolžna voditi svojo ladjo za tem glasom?

Leban ji je svetoval, naj se ravna po drugačnih glasovih; do kraja lagati ne more, ne more govoriti v prid tekmeča; vendar se sprašuje, če ji je sploh potreben kakšen vodilni glas, ko vendar ne kaže nadarjenosti za življenje v tropu, še celo s svojim ciganskim videzom ne, s tem rumenim kljunom, ki mu je tolikanj drag.

— Tudi moja ladja je v megli, ljubček...

Ni ji verjel; ne verjame v zmedo, je rekel, ki se vanjo ovijajo močni ljudje (saj ni mogoče spregledati, da je zelo čvrsto zasajena v svet); močni ljudje razpihajo meglo, nekateri imajo glavo nad njenim gornjim robom, pa tudi ko bi je ne imeli, ko bi ne znali pihati: mar nista um in nemirno srce radar, nadvse zanesljiva priprava zoper nesreče. Pogledala ga je izpod čela, z nasmehom:

— In če nisem na morju, temveč v gozdu?... Kaj bi z radarjem med gosto posejanimi drevesi?

— Izkrči gozd!

— A ti tako delaš?... je počasi vprašala.

Spreletelo ga je; obrnil je glavo in zakrožil s pogledom po restavraciji; ni ji odgovoril, ker še ni razrešil vprašanja, ki se mu je bilo vsililo po Prohaskovem odhodu. Lokal se je nenehno praznil in polnil. Gostov ni bilo mogoče razločiti, zdelo se mu je, da so obrazi kar naprej isti, isti mnogolični skup, enake skupine, toda samo prvi trenutek; pod neusmiljeno sinjikasto lučjo so ljudje s kretnjo, s plahutajočo besedo, s klicanjem, pomešanim s piskanjem vlakov, žlobudranjem zvočnika in žvenketom posode, pričevali, da je tesnoba ob slovesu, tisti

vrtoglavi vmesni trenutek, najbolj brezimno stanje, ki ga poznamo. Na drugem koncu se je posebej svetila točilnica.

— Nekaj si me vprašala ... je dejal čez čas. — Zdajle še ne znam odgovoriti. Brž ko bo napisan rondo, mi bo jasno. Ostaniva pri maritimnih in navtičnih podobah! Rad bi te opozoril na to, da so kolodvorske gostilne v marsičem podobne krčmam za mornarje. Nobenih stalnih gostov ni. Ljudje prihajajo in odhajajo ... Včasih se mi zdi, da se bojo kar razsule, te krčme, stene bojo popadale navzven. Morali bi jih zidati v krogu. Vsaj za hipec bi se ljudje povezali. Se čudiš, da mi je mar za povezavo med ljudmi? ... Zaradi udobnosti, veš. Mogoče misliš: saj sploh ne pozna ljudi ... Ni tako! Poznam jih. Samo prvi hip se mi zmerom zdi, da jih ne. Poznam tistega dalmatinskega trgovca z vinom, v kotu. Poznam igralko iz Osijeka, ki bi rada prišla v Zagreb; kvečjemu, da sem se zmotil v mestu, morda je iz Varaždina ... Poznam oficirja iz garnizije v Ogulinu in ženska, ki je z njim, ni žena in bo ostala tu. Vidiš? ... Onile starec s čebulo je iz Siska. Minulo noč se mu je sanjalo o povodnji. Sezonec pri točilnici je precej časa štedil, zdaj se mu ne ljubi več. Pse na vrvico in nikoli v lokal, že res, ampak tudi jaz bi takšnega krasnega špica ne pustil na cesti. Spomnil sem se tvoje povesti ... Kako se je klical tisti kužek? Kastor, drži! Glej, vse poznam. Navzlic temu je res, da jih nimam rad. Želim jim vse najboljše in nekaj povezave, ker bo tako tudi meni prijetnejše. Rad imam t e b e ! Bojim se, da bo dolgo trajalo. Otročji sem. Tamle ti neka gospa maha. Tebi, ja! Glej!

Pozneje se je Leban spominjal mnogih nadrobnosti, najbolj pa si je zapomnil, kako je utripala svetlobna cev nad vhodom; zapomnil si je tudi glas kolporterja, ki je s ceste prinesel večer in njegove nemire. Gospa ob vratih je bila takšna, da je zares nisi mogel spregledati, in čeprav ju je zmotila, se Leban ni razjezil, ker je imel rad posebneže. Ana se je ozrla, kamor ji je velel: v hipu je zardela in togota jo je stresla. Vprašal je, kaj ji je; take je ni poznal: ob flavtistovem izpadu v Palacu je bila ko led, zdaj se ni znala obrzdati, od nagle krvi so ji celo ostale lise na licih.

— Sveta nebesa! ... je vzdihnila. — Komet! Se mi je kar zdelo! ...

Po prehodu pa je že prihajala imenitna žena, nadvse zanimiva gospa, obdana z vonjem po usnju, konjskih hlevih in divjačini. (Ob prvem pogledu je imel to v nosu, čeprav je vedel, da so takšne oznake le iz knjig in namenjene slikanju košatih deželank z denarjem; stare oznake.) Poznavalec jo je odmeril, precenil je, da nima manj kakor

meter osemdeset, obseg telesa se je skladal s to mero. Čvrsto jo drobi med mizami! Prihajalka je nosila oguljen astrahanski plašč, spodaj se je razpiral, kakor pri oficirju, ki ve, kaj je nastop. Pred trebuhom je držala torbo za pot in ta torba prav gotovo ni sodila h kožuhu, a tudi skuzmana kučma iz bobra se ni ujemala s perzijancem. Leban je priznal, da ji to ne jemlje veljave. Glavo je spotoma obračala na vse strani, kot bi hotela pogledati, če je kje malomarnež, ki ji ne skazuje dolžnega spoštovanja. Ana je zajedljivo rekla:

— V imenu svete ponižnosti!... V imenu najsvetejše potrpežljivosti!...

Vstala je. Gospa se je ustavila. Prizor, ki se je potlej napravil med ženskama, je bil tako čuden, da mu je Leban zaman iskal primere med svojimi izkušnjami; celo se mu je za hipec zdelo, kakor bi bil vnaprej pripravljen in naučen, ta nastop, a se je zavrnil, češ preveč darov bi potrebovali za takšno popolnost, saj nista izučeni igralki. Zapomnil si je besede in kretnje in tudi obstranske reči: soj točilnice ter nekaj obrazov, zasukanih tokraj; zapomnil si je začetek. Gospa se je, kot smo že povedali, ustavila.

— Otrok, te stvari bojo zagotovo moja smrt! je vzkliknila brez pozdrava in brez uvoda; roko si je pritisnila na srce in štrene sivih las, ki so ji štrlele izpod kučme, so poskakovale ob srditem kimanju. Leban ji je pogledal pod noge. Oblečena je bila v snežke, kakršnih mladi ljudje ne poznajo več. Takoj je preudaril, da se njen glas ne sklada z nastopom, saj ji je silil v višino, grulil je in tožil in je bil pretkan s solzami. Ana je rekla:

— Zmerom poudarjam: velike besede za velike stvari! Ne skači čez vodo, kjer je most! O kakšnih stvareh sploh govoriš...?

Gospa se je zgrozila. S povzdignjenimi očmi je klicala boga za pričo svoje reve; čeprav edinole Ana ne čuti, kar bi morala, ji pove, da so se stvari napihnile ko utopljenec in tudi tako smrdijo. Pokazala je proti stropu: do neba. Ana je bila še kar hladna, čeprav so ji tretale rame.

— Znano je, da mrličii smrdijo... Še kakšno drugo pojasnilo za tvoj prihod?

Besede so jele padati ko keglji.

— Pojasnilo! Grob mi kopljete! Tu ni potrebno pojasnilo, pametnemu človeku ne! In, ker me spračuješ, bom še jaz tebe vprašala! Zakaj, s kakšno pravico, komu v veselje, komu na čast me mučite?

Ana je rekla, da ji je že kar slabo od zagrobnih besed v njenih pritožbah; rada bi kaj razumela. Žena je preslišala, ni se mogla ustaviti, pa je z napetim, obtožujočim glasom, ki je včasih že skoraj pre-

hajal v ihtenje, nadaljevala; spraševala je, a si res ni zaslužila boljšega in ji bojo usodo do kraja poteptali? Živcev nima več! Končano! Razvalina! Srce ji odpevduje! Pozabila je, kako je, če človeka ne boli glava!...

Lebana je udarilo: pričakoval je gromovnico, pa je goslala na najvišji struni in lahko bi ji ukradel melodijo za koncert, ki ga je hotel imeti vrli Prohaska, za žalno glasbo; kako čuden splet okoliščin...

— Angeli jokajo! je vzkliknila žena.

— Pusti angele! Angele zdaj zebe.

Ni se dala ugnati. Najbolj čudno pa je bilo tole: ves čas, ko je jadikovala, ji je pogled uhajal k Lebanu; vedečen in prediren pogled, ničesar ni izpustil, zelen pogled. Prav smešno se je zdelo, kako je žena v dva cepa, kako zvedavo oko nič ne ve za tožbe, ki se zlivajo prek ustnic. Ana ji je rekla, naj končno pove, kar misli. Povodenj novih očitkov! Na Anino glavo (bila je več ko za glavo manjša od gospe) so se usipale besede o boleznih, žrtvovanju in nehvaležnosti. Nazadnje je le prišlo, kar je moralo priti. Slovesno je izprožila roko.

— Nimaš vesti! Nimaš sočutja! je zaklicala. — Res! Najmanj desetkrat je zvonil! Nikar ne reci, da je moja dolžnost prenašati zasliševanja, njegovo neobrito brado, smrad po konjaku! Hišnica ga je napodila iz veže. Hodil je po cesti gor in dol. V bifeju je bil najmanj desetkrat! Ko je zadnjikrat zvonil, je jokal. Tudi z zobmi je škripal. Jaz pa naj s svojim občutljivim srcem vse to prenašam!... Lažem naj! Zmišljujem naj si! A ti veš, kaj je laž?!... Umažem naj se! Pozabim naj, da si mi povedala, kam greš.

Predahnila je. Ana je tedaj čisto mirno rekla:

— Z vodo bi ga oblila, mama! To pomaga.

Videti je bilo, kot bi gospa dobila svoj delež vode: strmela je v Ano, nič več ni pasla oči na Lebanu, nekakšen vzdih se je sukljal iz nje. Najbolj je zijal Leban! Na mah se mu je vse zdelo kakor v pijanski igri, saj so se mu docela zasukale stvari, ki jih je bil preudarno razpostavil v svojem duhu; podobe so zamenjale maske, takt se je spremenil. Rekla je »mama«!... Kako?... V kakšno spakljivo burko se je zapletel!... Vse noči, od one prve, se mu je bila vračala v spomin Anina pripoved, čeprav je ni vzkliceval in čeprav si prvi hip ni belil glave z njo, vračala se mu je in mu slikala neznan, temen prostor, pepelnat prostor, morda nekoliko umišljeno, a vendarle tudi zelo resnično pokrajino prvih let, otroško okrožje, mesto ob reki, mesto med gozdovi, in v tem zamolklem prostoru se je kakor siva žalostinka, drobna, drgetajoča, z dogorevajočo svečo v roki, premikala Anina mati in rotila

črnuhastega moža, naj bo dober in pameten. Kam bi zdaj s tole obilno gospo...? Gospa si je opomogla.

— Kako si rekla?... je vprašala Ano.

— Z vodo, sem rekla! Prav si slišala. Zdaj pa se umiri! Pridi bliže!

Leban je vstal. Ana ju je seznanila. Gospa mu je oklevaje pomolila štiri prste, pogleda ni snela z njega. Leban se je spomnil na Prohaska in zdelo se mu je, da marsikaj razume. Posmehnil se je. Prikazal se mu je park. Videl je neko dekle. Sedli so. Ni se branila pijače. Ana je strmela v prazno in še zmerom je imela lise na licih. Leban si je iz navade prizadeval za pogovor, gospa je molčala. Ker jih je gledal od blizu, si je o njenih očeh ustvaril novo sodbo: smaragd, poln spreminjaste luči, ta hip še rezek, v naslednjem topel in skoraj milujoč. Nenadoma je gospa rekla:

— Bojim se zanjo, veste!

Ana je komaj opazno zganila z obrazom.

— Koliko ste stari? je gospa nato vprašala.

Leban ji je povedal; skušal se je pošaliti, a je naletel na pregrado. Dejala mu je, da ima sanjarske oči, kar ni zmerom dobro, saj vodi sanjarstvo v brezdelje; njen mož je imel črne oči. (V vodi in dimu človek ne uspeva.) Vprašala ga je tudi, od kod je. Milobni, tožeči glas se je še zdaj slabo skladal z vsebino zasliševanja. Ana, ki se ni zganila na stolu, je pripomnila:

— Angel te gleda in pravi: ni lepo, da igra policaja!

Mati jo je obletela s pogledom, v katerem sta se mešala ganotje in očitek. Nato se je spet obrnila h gostitelju.

— Ali ste profesor?

— Učil sem na konservatoriju. Zdaj nič več.

— Zakaj ne?

— Pišem.

— Glasbo.

— Glasbenik ste?!...

Ko ji je pritrdil, se je nenadoma spremenila. Vzdihnila je, očarano, pogled ji je zasijal toplo in domala ljubkujoče, napol sanjarsko; Lebanu se je prikazal park in v parku tudi Prohaska. Rože so cvetele.

— Ali pišete opere?

Priznal je, da jih ne piše. (Znotraj se je nasmehnil: pred davnimi leti je bil napisal Alkesto in v Krškem je dokončal uverturo, ki mu je pod naslovom »Tesalija« prinesla precej prijaznosti; vendar to ni bilo leta 1695.) Ob njegovem priznanju se je na gospejinem obrazu prikazalo sočutje; našobila se je, odmahnila je z roko, rekoč, da tega

dandanašnji pač nihče več ne zna in se ni čuditi, ker so ljudje zavrgli spoštljivost, prijateljstvo, strah pred smrtjo in čisto ljubezen.

— Pa vendar!... je potlej vzdihnila, kakor bi jo obšlo odpuščanje.
— Glasba!... T o, vidite, t o!...

Leban je ulovil Anin pogled: sramovala se je, trpela je, nič drugače. Rad bi ji pokrtil roko, ki je trepetala. Natočil je pijače. Gospa je pridno pila z usločenim mezincem. Prešinilo ga je spoznanje o dvodelni duši, kakor se je pač razkrila pred njim, in dejal si je, da v oguljenem astrahanu podeželske bogatije prav lahko biva učiteljica, ki so jo naučili igrati na gosli. Nenadoma je rekla:

— Pri nas smo imeli krasen gramofon! Moj mož je zmerom trdil: godba te poveliča!... Jaz pa sem poslušala prvo dejanje, Azuceno. Soprog je sedel zraven mene, držala sva se za roko, vse je že spalo, vprašala sem ga: »Ali razumeš, Tomo? Ali zdaj vidiš, kaj je m a t i?!...« Poljubil me je. Zmerom me je poljubil, če sva to poslušala. »Razumem!« je rekel. Azucena!... Lalalalalalala...

Ana je nagnila obraz nad mizo, mati je ni videla; Leban je opazil, a ni vedel, kaj bi. Pohvalil je Trubadurja. Očitno premalo, kajti ženine široke zelene oči so odsevale plamene v slavljeni glasbi zelo nazorno in so s tem spotoma grajale vsakogar, ki mu niso obliznili srca; takšno srce je mrtvo. Spletala je dolge vence besed in jih podvezovala z enakimi pentljami: z materinstvom, z zvestobo, s čistostjo, tudi z devištvom. Dva vlaka sta hkrati odhajala, restavracija se je izpraznila in bilo je prav neznansko, kako so sedeli v troje ter se menili o usodah Leonore in ostale družčine, medtem ko je nesporazum ko mreža iz ostrih neonskih odbleskov visel nad njimi. Lebanu se je vsilila ta podoba, čeprav zvečine niti pod učinkom pijače ni uporabljal slikovitih primer. Zaradi gospe, najbrž. Junaško je potakala kozarec za kozarcem in lica so ji plamenela kakor poskakujoče melodije, s katerimi se je ovijala. Oči so ji oprezale po Aninem in Lebanovem obrazu, visoki glas je pripovedoval o junakih, o čeških kapelnikih, o birmanskih oblekah, o jutrih na planini, o osamljenih srcih in mnogo, zelo mnogo o Ani v košari in posteljici z ograjo, o njenih prvih korakih in o detinskih modrostih, med katerimi je posebej omenila stavek »Sonček joka«, kar naj bi bilo dekletce dejalo nekega aprilskega popoldneva pred podobo srebrnega oblaka, ki je do polovice prekril nebesno luč in posipal polja s toplo močo.

— In vidite, tudi takšnole bitjece je zapisano smrti in grehu, gospod! ... Ana...

Požrla je solzo, medtem ko se je zdela Ana ko ukleta: zgrbila se je na stolu, nepremično je strmela v strop. Leban je še zmeraj občutil

nesporazum in se ni mogel otresti nekega videnja, neke slike: stali so na ogromni ploščadi, vsaksebi, in pravzaprav je bila Ana tista, ki je proseče iztezala roko proti materi, ker jo je hotela imeti majhno in neogljenjo (natanko to, kar je hotela mati od Ane, čeprav so bile njene želje manj jasne in ovite s slepilno godbo). Ob novi steklenici — ura je tekla več ko urno, zavoľjo napetosti med ženskama — se je gospa napela in napletla novo zasliševanje. Iznenada.

— Ali ste sami?

— Sam, gospa.

— Vdovec?

Odkimal je. Opazovala ga je nejeverno, ker je najbrže precenila njegova leta.

— Otrok nimate?

Evelinina glavica se mu je prikazala iz globine časa, ni mu je bilo treba klicati in zato je bilo v odgovoru za ščepec grenkobe, kakršne ni bil vajen. Gospa je rekla, da Ana obožuje otroke. Soprog je, tako je povedala, ob košarici jokal, poljubil jo je na ritko, rekel ji je ribica, ribica zlata in nato: »Žena, to je blagoslov! Ali smo ga vredni...?« Bal se je zanjo, pa je kar naprej mislil, komu bo padla v naročje. Kakšen pravičen mož!

Leban je spoštljivo prikimal.

— Krasne kipe smo imeli! Ob vsakem, ki ga je prinesel k hiši (no, saj so jih sami prinašali, umetniki), ob vsakem mi je zaklical: »Zate, duša! Ti imaš rada lepe stvari!« Mehak mož!...

— Ali res?

— Dvomite?

Strmo ga je pogledala, potlej pa je poškilila k Ani, ki je vztrajala v svoji nepremičnosti.

— Ana! jo je pozvala. — Še ti reci!

Dekle je molčalo.

— Noče... Sramežljiva je. Lepo igra klavir. Ali ste jo že slišali? Niste... Meni noče več igrati. Njen oče bi bil vesel, ko bi vedel, kaj zna. Zares je bil mehak mož. Kakšen človek ste vi?

— Najbrž trši...

— Bodite dobri, gospod!

Leban se je nasmehnil. Videl je, da so se ji oči zalile s solzami, smaragdne zenice so vzblestele, potlej je znova našla tožeči glas. Opisovala je svojo mladost v Osijeku. Oče, ki je bil notar, se je prikazoval izza njenih solza v črni suknji, brez greha in brez madeža, obdan z ljubeznijo družine; citrarice so hodile po cestah, iz kavaren so se oglašali cigani, bilo je tudi mnogo lepih izletov. Sladki čas

mladosti! Po parkih so cveteli kapucinci. (Najbrže se Prohaska ni spominjal, kakšne rože so bile.) Mogli bi se vprašati, katera solza je iz žalosti in katera iz miline, si je mislil Leban, ko je opazoval mogočno ženo; dobro mu je delo, kadar je v posebnejših in njihovi muhavosti našel potrdilo, da naš svet ni prav strogo urejen, zato je z nasmehom vzel v zakup celo Leonoro in Violeto, in tudi Anin sram se mu je jel kazati kot neznatna prismuknjenost, narobe ljubezen, ki se bo omedila v čarovnem mlinu časa. Dekle se ni več dotaknilo kozarca. Čas je tekel. V restavracijo je pripeljal nove potnike. Mize so se spet napolnile. Gospa se je napila, prav gotovo: zibala se je nad mizo in vztrajno ponavljala stavek, da mora biti človek dober, čeprav je na svetu tema in ostanemo nazadnje sami.

— Sami in ko ščurek v zapečku!... Ni drugače, prijatelj, nikomur ni prizaneseno.

Tisti trenutek se je Ana obrnila k materi.

— Hvala lepa, je siknila, — hvala lepa za ščurke, za vse mrličje, za kipe in kar je bilo še takšnega. Poslušala sva. Ponižno. A je še kaj važnega?

— Ne razumem...?

— Boš morala razumeti! Primi angela za roko, pojdita domov! Dame ne posedajo v kolodvorski restavraciji in tudi za angela tule ni pravi zrak.

— Ste slišali, gospod?!...

— Nehaj piti!

Žena je blodno zijala čez rob kozarca, potlej pa jo je hipoma obšla zamišljenost: priprla je veke, postavila kozarec na mizo in pričela samogibno popravljati štrene sivih las, ki so ji štrlele izpod kučme.

— Saj... saj... je počasi rekla. — Domov, praviš...? Ja. Čas bo. Saj...

Zaprla je potovalno torbo. Ko je spet vzdignila veke, so ji bile smaragdne oči pokrite s kopreno in prav milo, prav tiho je vprašala:

— Ti ne boš šla?

Ana je odkimala. Leban se je ponudil, da bo gospe preskrbel taksi. Bila mu je hvaležna. Pomolil ji je roko in oprta nanjo se je mukoma izvalila izza mize. Zvrha je gledala na hčerko, kakor bi se ne mogla odtrgati in kakor bi prosila, dekle pa je odvrčalo obraz. Mati je vzdihnila.

— Ana, je bilo slišati, — Ana, misli na očeta!...

Potlej sta z Lebanom šla. Moral jo je pridržavati; veliko telo mu je viselo na lakti. Šla sta po hodniku, čez hrupno vežo, zunaj je stal

večer, ki je bil že skoraj noč, tedaj je rekla, da se ji ne sme smejati, dovolj je vsega hudega, posebno še, ker mnogi ljudje mislijo, da ni pri pravi. Stara in trmasta zgodba. Poiskal je taksi. Namestil jo je vanj. Ko je šofer že vžgal motor, je potrkala na šipo. Sklonil se je. Luč je sijala od strani, pa ji je videl globoko v zenice, ki so gorele. Zašepetala je:

— Čuvajte njeno nedolžnost!

Ni mu bilo do smeha. Vrnil se je v restavracijo. Ana je oblečena stala za mizo. Pozval jo je in jo rahlo objel čez rame. Ni slišala. Lebanu je postalo tesno, pod roko je čutil drhtenje, kakršno spreleta telo, ki bi se rado uprlo ganotju. Dejal ji je, naj kar pove, naj se ne sramuje, opomnil jo je, da ga je poklicala za zaščitnika. Scela se je obrnila k njemu.

— Saj ni takšna! je rekla s pol sape, toda ihtasto. — Sploh ni taka!

Razumel je. Pritrdil je in ji zatrjeval, da je, mimo tega, razumevanje za bližnjega človeka tista stvar, ki je na svetu najbolj potrebna. Pravijo... Zasukal jo je proti vratom, in ko sta stopala med mizami, je še zmerom ponavljala:

— Saj ni takšna, verjemi!... Ampak, jaz ji zmerom vse vzamem... ne morem drugače... Ni takšna! Mila je in dobra v srcu in strašno se mi zdi, da si jo spoznal v tej podobi. Miro, reci: Verjamem ti!

Stopala sta po večernem mestu. V Lebanovo srce se je naselilo sočutje. Zdaj je dokončno spoznal, kako jo ljubi; ljubezen mu je poklanjala poprej neznana čustva, a tudi ulice so se mu pred očmi spreminjale, videti je bilo, kakor bi zamolkla pročelja z ostro razsvetljenimi izložbami plavala v belem somraku, sprehajalci, avtomobili in tramvaji pa so se njegovemu dojemanju vsiljevali kot prikazni na vijoličastih mostovih nekih daljnih sanj. Šepetal ji je nežne besede za tolažbo in za vzpodbudo; ta hip ni pričakoval odgovora. Ko sta prišla do Lebanove hiše, se je ustavil, ona pa je zavila mimo njega in po stopnišču, rekoč:

— Veliko ur sem prečepela tule, na tehle stopnicah...

V sobi je bilo toplo. Dišalo je po lesu in po kavi. Šla je do stola zraven peči in se pričela slačiti. Preudarno je zlagala kos za kosom na naslonilo. Potlej se je obrnila. Rdečica ji je pokrivala obraz in tudi celo krhko, skoraj deško telo. Ko jo je vzdignil in nesel na ležišče, pod svetilko s pergamentnim senčnikom, se ga je krčevito oklenila, ihtenje jo je stresalo, med ihtenjem je slišal pretrgane besede, prošnjo, naj bo dober z njo.

(Odlomek iz romana)